

Dalende opkomst belangrijke electorale vingerwijzing

Door Maurice de Hond

Al sinds het midden van de jaren tachtig zien we bij alle Nederlandse verkiezingen een duidelijk dalende tendens van de opkomst. Alleen bij de Gemeenteraadsverkiezingen van 1994 was nog een kleine opleving te zien.

De record lage opkomst van 30% bij de verkiezingen van gisteren volgt in feite precies deze trend. (Bij de eerste Europese Parlementsverkiezingen in 1979 was de opkomst nog 58%. Maar ook de opkomst van de Provinciale Statenverkiezingen was toen 25% hoger dan in maart dit jaar.)

Door de “schuld” te geven aan het gebrek aan belangstelling voor Europa of het Europese Parlement dekt men het fundamentele probleem van de Nederlandse politiek toe; het feit dat steeds meer kiezers vinden dat zij via het uitbrengen van hun stem geen invloed hebben op de politieke ontwikkelingen. Noch in Europa, noch in Nederland.

De dalende opkomstcijfers hangen in feite nauw samen met het verschil in opkomsttendentie tussen de ouderen en jongeren. Bij de generatie van 65+ is er nog sprake van een soort ingebakken stemdiscipline. Gisteren kwam 52% van deze groep op. Maar bij de generatie jonger dan 35 jaar, die nooit hebben gestemd terwijl er een opkomstplicht was, is de opkomst slechts 20% geweest. Een patroon dat we ook al zagen bij de andere verkiezingen.

GRAFIEK: Opkomst naar Leeftijd

< 35 jaar	20%
35-50 jaar	25%
50-64 jaar	40%
65+	52%

Alleen al door dit demografische patroon kan verwacht worden dat bij ongewijzigde omstandigheden de opkomst voor alle verkiezingen in Nederland verder zal dalen. Forse verschillen zijn er ook te zien in de opkomst naar opleidingsniveau. Hoger opgeleidenen zijn gisteren voor 41% opgekomen, terwijl de overigen een opkomst van 27% laten zien.

Het verschil in opkomstniveau tussen de verkiezingen van Tweede Kamer (73% in 98), Gemeenteraad (61% in 98), Provinciale Staten (45% in 99) en Europees Parlement (30% in 99) hangt vooral samen met het gevoel dat de kiezer heeft dat de eigen stemkeuze invloed heeft de wereld waarin men leeft. Bij de Tweede Kamerverkiezing heeft blijkbaar nog bijna drie kwart der kiezers het gevoel dat de eigen stem een gevolg kan hebben in de regeringssamenstelling voor datgene wat de politiek in de vier jaar daarna realiseert. Bij de andere verkiezingen is dat gevoel dus al duidelijk minder. De hoogste opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen sinds de afschaffing van de opkomstplicht was in 1977 toen de verkiezingen uitliepen op een echte strijd tussen Den Uyl en van Agt. Een stem had toen het verschil kunnen betekenen tussen wie de grootste partij zou worden, PvdA of CDA. Maar hoe meer de verkiezingsuitslag als het ware ontkoppelt wordt van de politieke gevolgen, hoe minder met name de jongere kiezers wensen op te komen. Wat voor verschil zal het uitmaken voor de Nederlandse kiezer van gisteren als bij voorbeeld de PvdA in het nieuwe Europese Parlement van ruim 600 leden 1 parlements lid meer of minder heeft?

Bekijken we het Nederlandse electorale stelsel dan kunnen we t.a.v. de verschillende verkiezingen het volgende stellen:

- In Nederland kiezen we noch het staatshoofd, noch de Minister President rechtstreeks.
- Na Tweede Kamerverkiezingen bepalen de politieke partijen welke regering er gevormd wordt. De meeste politieke partijen doen vooraf geen uitspraak naar welke combinatie de voorkeur uitgaat. En op basis van de verkiezingsuitslag zijn diverse combinaties mogelijk. De politici bepalen dan wel welke combinatie eruit rolt.
- De burgemeester wordt niet rechtstreeks gekozen, zelfs niet door de gemeenteraad.
- Na de Gemeenteraadsverkiezingen bepalen de partijen welk gemeentebestuur er komt. Soms is het een afspiegelingscollege en soms is het een programcollege.
- De Eerste Kamerleden worden gekozen door de leden van de Provinciale Staten.
- Het bestuur van Europa (de Europa Commissie) wordt door de afzonderlijke regeringen benoemd, niet vanuit het Europees Parlement.

In vrijwel alle andere landen in de Europese Unie is bij minimaal een van deze overheidsniveaus sprake van een (min of meer) rechtstreekse keuze van de bestuurders. Dat kan via het systeem van "winner takes all", zoals in Engeland (en in een andere variant in de Verenigd Staten) of omdat door het kleine aantal partijen de verkiezingsuitslag zich direct in een regeringscombinatie vertaalt en daarmee als het ware ook de Minister President wordt gekozen (zoals in Duitsland en in Frankrijk).

Maar in Nederland hebben we een soort politieke kleilaag ingebakken waardoor de politici er zeker van kunnen zijn dat de rechtstreekse invloed van de kiezer in feite tot een minimum wordt beperkt. Brengt u uw stem maar uit op onze partij dan zullen wij wel zien wat we daar mee doen! En als er dan eens plannen komen om dit wat te veranderen (de rechtstreeks gekozen burgemeester of correctief referendum) dan worden er door de politici (de belanghebbenden) allerlei argumenten gehanteerd om deze plannen de grond in te boren of te ontdoen van de angel. Denkt u echt dat het CDA zal instemmen met maatregelen waardoor de opkomst bij de Provinciale Statenverkiezing of Europes Parlementsverkiezing aanmerkelijk wordt verhoogd, terwijl deze partij bij beide verkiezingen het minstens 5% beter doet dan als de opkomst 80% geweest zou zijn?

Vooralsnog reageert de kiezer dus door in steeds grotere mate thus te blijven. De reacties van de meeste politici zijn elke keer weer hetzelfde en in feite hypocriet. Men betreurt het en/of spreekt zijn verbazing uit dat de kiezers niet voldoende belang stellen in de Gemeente/Provincie of Europa (en daar komt in de toekomst ook nog de Tweede Kamer bij). En vervolgens gaat men vier of vijf jaar weer ongemoeid aan de slag en vergeet men de goede voornemens. Enkele maanden voor de volgende verkiezingen kan men dan het bekende ritueel rondom de verkiezingen organiseren en het gevoel krijgen dat men er toch alles aan gedaan heeft om de kiezer bij de verkiezingen betrekken.

Dit moet uiteindelijk mis gaan lopen. Tweede Kamerverkiezingen met opkomsten van 60%, Gemeenteraadsverkiezingen waar nog maar 40% van de kiezers bij opkomt. Provinciale Staten met cijfers zoals gisteren bij de Europese Parlementsverkiezingen om over die verkiezingen zelf maar nog niet te spreken.

Ik verwacht namelijk dat deze ontwikkeling uiteindelijk tot het volledig opblazen van ons huidige politieke systeem zal kunnen leiden. Als de huidige politieke partijen er niet voor

zorgen dat de kiezers een geheel vernieuwd politiek systeem krijgen, waarbij men het merkt dat het uitbrengen van de stem echt merkbare politieke gevolgen heeft en de belangrijkste functionarissen niet rechtstreeks kunnen worden gekozen dan lijdt het onvermijdelijk tot de opkomst van nieuwe groeperingen die pretenderen er wel voor te zorgen dat een stem op die groep directe gevolgen zal hebben. Dat kan betrekking hebben op een bepaald issue (assielzoekers, mobiliteit, opkomst voor de belangen van ouderen/jongeren?). Maar het kan ook gebaseerd zijn op het mobiliseren van de afkeer van de bestaande politieke partijen of de bestaande politieke structuur. Vooral als we weer eens te maken krijgen met een verslechterende economie zal de kans hierop aanzienlijk toenemen.

Gezien de reactie van de politici op deze en vorige verkiezingen lijkt het erop dat men niet door heeft wat zich aan het afspelen is. Alle reacties van gisteren en vandaag lijken precies op die we de afgelopen tien jaar na het bekend worden van de lagere opkomst hebben gehoord: “we moeten harder ons best doen om uit te leggen dat.....” of “als in de media maar meer aandacht was gegeven aan.....” En ongetwijfeld zullen ze net zo weinig effect hebben als na de vorige keer, en ongetwijfeld zal de opkomst bij de volgende verkiezing weer lager zijn dan dit keer.

Ik vrees oprecht dat de vingerwijzing van de kiezers nog steeds niet door de politiek wordt herkend en dat we in de toekomst op een niet zachtzinnige wijze zullen geconfronteerd worden met een reactie van de kiezer die zich zullen afkeren van bestaande politieke partijen of zelfs van de bestaande politieke structuur. Bij de Gemeenteraadsverkiezingen zien we daar eigenlijk al het begin van (met partijen die binnen enkele maanden na hun oprichting al de grootste worden in de Gemeenteraad). Maar ook op de andere politieke niveaus zullen dergelijke ontwikkelingen in de komende tien jaar te herkennen zijn.